

DR. TÓTH SÁNDOR ATTILA
főiskolai docens
Eötvös József Főiskola
Neveléstudományi Kar
Pedagógusképző Intézet
Baja

Az etikai norma kérdése (Andersen: *A lány, aki a kenyérre hágott* című mese alapján)

1. Az erkölcsi norma kérdéséhez: etika, *ethosz* és *éthosz*

Az erkölcs az emberek egymás közötti és közösségi kapcsolatait irányító íratlan magatartásszabályok, azaz erkölcsi normák és emberi magatartások rendszere. Azaz olyan cselekvési mintáknak az összessége, amelyeket az emberek bizonyos közösségében elismertek, általában véve kötelező érvényűek, és amelyeket cselekvéseikben érvényesítenek.

A norma tehát egy általános érvényűnek tekintett magatartásszabály, amelynek létrehozója az emberi közösség. Ezen belül alakul ki az erkölcsi érték, amely nem más, mint a nembeli képességnek és közösségi szükségleteknek ideális követelmény formájában való kifejeződése.

Az *etika* történeti vizsgálata arra enged következtetni, hogy az erkölcsi normák *spontán módon* alakulnak ki a társadalmi-közösségi gyakorlatból. A közösség érdekeit szolgáló magatartások és magatartásmódok közösségi mintává, erkölcsi normává válnak. (Nem foglalkozunk itt most az erkölcsi relativizmus kérdésével, mely az egyes kultúrák közötti különbségek erkölcsi kérdésekben való különbözőségét jelenti.)

Az erkölcsi valóságelsajátításra csak az egyén, azaz az individuum képes. Az erkölcs objektív dimenziójának, az erkölcsi normáknak a gyakorlati érvényesülése. Azaz erkölcsi létezésük, kizárólag az egyes emberek erkölcsi döntései, magatartása, tehát az erkölcsiség (moralitás) által lehetséges. Ez a valóság elsajátításának olyan módja, amely a jó és a rossz közötti értékskála által orientált magatartással történik. A moralitás, avagy az erkölcsiség tehát *azoknak az interiorizált erkölcsi normáknak az összessége, amelyek szerint valóságosan cselekszünk, valamint az a képességünk, hogy erkölcsi ítéletet tudunk alkotni a jóról és a rosszról.*¹ Ehhez mindig hozzátartozik a felelősség és a kötelesség kérdése is. A felelősség lényege szerint valamely erkölcsi norma és egy individuális magatartás vagy ennek eredménye közötti *normatív értékviszony*. A felelősségtudat viszont ezen értékviszony tudata, amely nem feltétlenül jár együtt magával a felelősséggel.

A moralitás tehát lényegében azonos szubjektív, belső meggyőződésünkkel és ítélőképességünkkel, azaz *lelkiismeretünkkel*. A lelkiismeret viszont nem eleve adott, hanem teljes mértékben tanult. A lelkiismeret valójában interiorizált erkölcs. Az erkölcsi normák elsajátítása, belsővé tétele által jön létre a lelkiismeret, illetve maga a lelkiismeret azonos a belsővé tett erkölcsi normákkal, erkölcsi értékekkel. Senki sem születik kész lelkiismerettel, hanem – igen különböző mértékben – mindenki tanulja. Az individuum mindig rendelkezik lelkiismerettel, hiszen e nélkül individuum sem lehetne.

Az etika a görög *ethosz* szóból származik, amely eredetileg az állatok legelőjét jelentette, majd átvitt értelemben az ember szokásos lakóhelyét, továbbá a közös lakással és lakóhellyel összefüggő dolgokat: szokást, hagyományt, illemt. Aki neveltetése közben megszokta, hogy

---

¹ L. KRÉMER, 2004. 60.

úgy cselekedjék, amint a görög városállamokban szokás és illendő, az etikusan cselekszik, mert megtartja és tiszteli az általánosan elismert erkölcsi kódex szabályait és normáit. Szűkebb vagy tulajdonképpeni értelemben azonban csak az cselekszik etikusan, aki nem követi vakon az áthagyományozott viselkedési szabályokat, magatartásmintákat és mértékeket, hanem hozzászokik, hogy saját belátása és megfontolása nyomán tegye az éppen megkívánt mindenkori jót. Az ilyen magatartás, az erkölcsi viselkedés, már nem ETHOSZ, hanem ÉTHOSZ: KARAKTER, jellemzilárdság, maradandó készség a jóra, azaz erény.² A latin *mos* – ebből ered a *morál* – alapjelentése: akarat. Mégpedig objektív értelemben vett akarat, ami szokásban, erkölcsben törvényben nyilvánul meg. Távlabbi értelemben a *mos* jelentheti az egyén akaratát is, szemléletét és lelkületét, de mindig vonatkoztatva a szokásra, erkölcsre és törvényre.³

Mindebből világos, hogy az erkölcs, avagy morál az ETHOSZ jelentéséhez, az erkölcsi-ség, avagy moralitás pedig ahhoz áll közelebb, amit az ÉTHOSZ fejez ki: a cselekvés olyan minőségét, amely vállalja a jó iránti feltétlen elkötelezettséget.

(A poétikai alapvetések szintén jellemző kategóriája a jellem, azaz az *éthosz*, amely gyakran egészül ki a *pathosz*, azaz a jellem szenvedését vagy szenvedélyességét, valamint a sorscsapásokat „eltűrő” jellemvizsgálatával. A költő a művében ugyanis a lélek indulatait is ábrázolja. Ez a *jellemábrázolásokkal* – ethopoica – teheti meg. Ebből azonban egyértelmű, hogy az éthoszként említett jellemem mindig oly típust kell értenünk, aki a *cselekvés olyan minőségét vállalja, amely a jó iránti elkötelezettséget jelent*. Az ettől eltérő *jellem* csak az ETHOSZ kategóriájához illik.)

Szólunk kell még a vallási alapú etikák jellegéről is, ugyanis a populáris gondolkodásban a vallás és az erkölcs szinte elválaszthatatlan. Az emberek általában úgy gondolják, hogy az erkölcs vallási kontextusban érthető meg. Legfontosabb eleme az isteni parancsolat elmélete, legfőbb gondolata, hogy a cselekvés jó vagy akkor jó, ha az Isten parancsolja. Másrészt viszont az elmélet azt mondja, hogy Isten parancsai azért jók, mert a cselekedetek maguk jók. A norma megszegése viszont magában hordozza a bűn kérdését.

2. Az etikai alapvetések és a mese viszonya

Ezen alaptételek nyújtanak alapot a mesék etikai világának meghatározásához, melyekben még hangsúlyosabban jelentkeznek az *iratlan magatartásszabályok* betartásának, és az emberi magatartások rendszerének kiteljesítése. A mese világában meghatározó jelentősége van mindig a *közösségnek*, melynek erkölcsi normája érvényesül a történetben. A közösség kialakult és megformált erkölcsi tudata ugyanis kitesztíti magából az *oly emberi magatartásformákat*, melyek elveivel összeegyeztethetetlenek. A meseszituáció – mesélő és a hallgatóság – megteremtésével jelen van tehát az az erkölcsi értékrend, melyet e közösség a magáénak vall. Ezek a szereplők cselekedetein keresztül mérhetők és érvényesíthetők, melyek a mese megformálása szerint jók vagy rosszak. Az egyénnek e két nembeli kategória között választása van. Mivel a mesei jellemek igen sokszor nem fejlődnek, állandók, jók vagy rosszak (úgynevezett fekete fehér jellemek), a mese példázatszerű megfogalmazásaiban mindig a jó és a rossz közötti választás etikai értéke merül fel. Az egyén választása általában – az előbbiektől értelmében – a mesében csak az áthagyományozott viselkedési szabályok követésére, a belátás szerinti jó követésére korlátozódik, tehát az *éthosz* követője. Az ettől eltérő magatartásforma az erkölcsi norma megszegését, a közösségi normák szerint rossz jellem megformálását (nem választását) jelenti. A mese célja tehát az, hogy őt visszavegyesse a helyes erkölcsi norma követéséhez. Ebből a szempontból nem beszélhetünk a mese világában az *éthosz* megformálásáról, azaz

² L. NYÍRI, 1994. 12.

³ Uo. 12.

arról a magatartásformáról, amely feltétlen vállalja a jó iránti elkötelezettséget. Sőt, az az egyik sztereotípiája, hogy kezdetben nem akarja vállalni, megpróbáltatásai, a feladat teljesítésének elmaradása készteti arra, hogy magatartásformáját a közösség által elfogadott jó irányába fordítsa. E formák közül pedig a másik alternatíva az, hogy eredendő jósága következtében a közösségi etikai norma feltétlen és maradéktalan képviselőjeként jelenik meg a szereplő a történetben.

Az erkölcsi normák sajátos világa rajzolható fel az anderseni mesevilágban is, hol első sorban a 19. század második fele polgári társadalmának etikai normái kerülnek górcső alá, s e normák elcsúszásának, félrebillenésének lehetünk tanúi akkor, amikor e polgári világból kibillen a szolidaritás elmaradása, a csillogás mögötti etikai értéktelenség hangsúlyozása. Andersen azonban nemcsak ezt a világot ábrázolja, hanem visszatér a *falu*, a *vidék* társadalmának archaizmusaihoz is, ahol az erkölcsi normát még inkább a kontrasztok határozzák meg. Az alább tárgyalt meséje is ebbe a kategóriába tartozik.

Az etikai világ és a műalkotás viszonyában az erkölcsi jelentés keresése az értelmezés igen régi velejárójához tartozik. Hívjuk segítségül Dantét, aki *Vendégség (Convivio)* című művében azt írja, hogy az írásműveket legfeljebb négyféle módon lehet értelmezni, és kell magyarázni. Az egyiket *betű szerinti*nek hívjuk [...], a másikat *allegorikus*nak [...], a harmadik értelmet *erkölcsinek* [...], a negyedik értelmet *misztikusnak* vagy *érzékfeletti*nek nevezzük – mondja.⁴ Bennünket a harmadik értelmezési mód érdekel, az erkölcsi, melyről még azt is mondja, hogy ez az az értelmezési mód, amelyet „az olvasónak a legjobban szemügyre kell venni az írásokban”.⁵ Az írói szándékok egyik legfontosabbika tehát az erkölcsi normák és viszonyaik keresése a műben, amely jelentkezhet nyíltan és burkoltan. A mese nyíltan vállalja, s szinte ez természete. Ilyen értelemben tehát a mese mindig parabolisztikus, azaz erkölcsi példázat, amely a kialakult humanista etikai normák örökérvényűségére figyelmeztet.

3. Etikai tartalom és írói üzenet Andersen a *Lány, aki a kenyérre hágott* című meséjében⁶

Az anderseni mesevilágban a népiesebb (népibb, populárisabb) etikai normához ragaszkodónak tűnik a *Lány, aki a kenyérre hágott* című mese. Itt az erkölcsi norma, bár a vidék és a falu erkölcsi normaviszonyait állítja elénk, mégis egyetemesebb megvilágításba kerül. Kitekint a mítoszok és a keresztény alapszabványok szintjére. A *kenyér* ugyanis az élet jelképe, melynek megsértése az egyén számára bűn, sőt vallásos tartalmú bűn. A szegény, de gögös lány *éthosza* (jellem) hordozza magában mindezt: vétkezik a szülők, majd az élet ellen, így nem maradhat el számára a Pokol büntetése, majd a mitikus újjászületésben szürke verébként keresi etikai helyét. Nézzük azonban a történetet.

3.1. A mese valós történeti szála és jelentésszintjei

A történet az *elbeszélés* szintjén három szakaszra oszlik: egy valóságos és két mitikus (mesei) szint, melyek a világ három szférájának felelnek meg: a föld, ég, alvilág (Föld, Menny és Pokol) hármasságának. A történet mesevilágában egyébként a romantika által kialakított és kedvelt keresztény és (a mese szintjén) antik mitológiai elemek keveredését, egymásba fonódását látjuk. Erre a későbbiekben utalunk.

⁴ DANTE *Összes művei*, Bp., 1962. 185.

⁵ Uő., uo. 185.

⁶ A mese forrása: *Hans Christian Andersen meséi*, ford. RAB Zsuzsa, Szukits Könyvkiadó, Szeged, 2008. 390–396., valamint: *Hans Christian Andersen meséi*, ford. RAB Zsuzsa <http://mek.oszk.hu/00300/00309>.

Az első részt a mesélői közbeszólás kerete határozza meg, melynek célja az *epikai hitel* megteremtése.

„HALOTTATOK-E A LÁNYRÓL, AKI A KENYÉRRE HÁGOTT, HOGY BE NE SÁROZZA KÉNYES CIPELLŐJÉT? HA HALLOTTATOK, TUDJÁTOK AZT IS, HOGYAN JÁRT AZ A LÁNY. HISZEN MEGÍRTÁK, S KI IS NYOMTATTÁK.”

Majd:

„EDDIG A TÖRTÉNET.”

Már ebben az epikai közbeszólásban, a bevezetés *in medias res* kezdsében megteremti az író az etikai norma megszegésének, illetve az etikai vétség beteljesülésének *lehetőségét*, „lehetőségét”. A címet ismételve azt mondja, hogy a „lány kenyérre hágott, hogy be ne sározza kényes cipellőjét”. A kenyér mint az élet szimbóluma jelenik meg, melynek tisztaságát beszennyezte, s ezzel a páváskodó gazdagság rossz etikai normáját véve alapul vétett egyfajta isteni jellegű igazság ellen. Az egyén lehetősége, mint mondtuk, hogy állást foglaljon a két etikai világ megjelölésekor. Az írói szándék azonban egyértelmű.

Az elbeszélő keret után következik maga a *valós* történet. Nem lépünk semmilyen mesevilágba, Andersen realiztikus keretet alkalmaz, s megformálja a jellemet:

„SZEGÉNY SORBAN NŐTT FEL, DE RÁTARTI VOLT ÉS PÁVÁSKODÓ, S KEMÉNY SZÍVÚ IS”.

A jellem tehát negatív, melyet az egyes életszakaszokhoz kötődő rossz cselekedetekkel illusztrál. A történetben két életszakasz jelenik meg: a *tipegő gyermekkor* és a *hajadonná serdülés*, melyekhez egyaránt Bűn társul. Ezek fokozatában jutunk el a *kenyérre hágásig*. Nézzük azonban, mi is történik!

A lány jellemének meghatározója a *kemény szív*, ami érzéketlenségét, gonoszságát hordozza. Ez először az állatvilág csúszómászói, egyszerű lényei ellen elkövetett gonoszságban testesül meg. Az etikai norma ezen áthágását a szerző a következőképpen jellemzi:

„MÁR TIPEGŐ GYERMEK KORÁBAN ABBAN LELTE MULATSÁGÁT, HOGY LEGYEKET FOGDOSOTT ÖSSZE, KITÉPTE A SZÁRNYUKAT, ÉS CSÚSZÓMÁSZÓ FÉRGEKET CSINÁLT BELŐLÜK. CSEREBOGARAKAT, GANAJTÚRÓKAT IS FOGOTT, TÚT SZÚRT A HÁTUKBA, AZTÁN EGY ZÖLD LEVÉLKÉT VAGY PAPIRSZELETET TARTOTT A LÁBUK ALÁ; A KÍNLÓDÓ BOGARAK KAPARTAK, FORGATTÁK, MEGFOGÓZTAK BENNE, AZT HITTÉK, ÍGY MEGSZABADULHATNAK A TÚTÓL.”

A szerző tehát egy „vásott fiú” tetteivel emeli ki Inge negatív jellemvonásait, melyek hajadonná serdülésével csak felerősödnek. Szépsége mellett még keményebb szívűvé válik, ami majd a vesztét okozza. Szolgálónak szegődik, jól bannak vele, szép ruhában járatták: ezzel nő kevelysége és rátartisága.

A bűn következő fokozatát Andersen a szülői tisztelet megsértésével mutatja be. Látogatóba tér haza, de nem a szíve viszi, csak kevelysége, hogy megmutathassa szép ruháit. Megpillantja édesanyját, aki rőzsét cipel. Inge azonban szégyelli, hogy az ő anyja csak egy rőzsecipelő szegény asszony. Ez bosszantja őt, segítségére nem is gondol.

Egy fél esztendő múlva újra öreg szülei meglátogatására indul. Gazdái fehér búzakenyeret küldenek vele ajándékba. Ekkor kerül sor a *végzetes bűn* elkövetésére:

„HANEM AMIKOR ODAÉRT AZ ÖSVÉNYHEZ, AMELY A LÁPON VEZETETT KERESZTÜL, ZSOMBÉKOK ÉS APRÓ TÓCSÁK KÖZÖTT, FOGTA A SZÉP FEHÉR KENYERET, ÉS LEDOBTA MAGA ELÉ A SÁRBA, HOGY ARRÁ LÉPJEN, ÉS NE ÉRJE SÁR A CIPŐJÉT.”

A bűn elkövetését követi azonban azonnal a bűnhődés első foka, ugyanis a lép lerántja a mélybe. Ezzel megkezdődik alvilági léte és pokolbeli bűnhődése.

3.2. Az alvilági lét és a bűnhődés a második szakaszban

A parabolisztikus (példázatszerű) erősen etikai tartalmú és realiztikus első szakasz befejezése egyben újabb részt nyit: az alvilági szenvedés és az ethosz találkozását. A páváskodó

lányt ugyanis elnyeli a lép, s annak úrnőjéhez jut. Ezzel jutunk valójában a mesevilágba, Inge léten túli létéhez. A szerző művészien jelzi a fordulatot a vízi tündérvilág és a lép asszonyának lefestésével. A tündéreket mindenki ismeri, dalt is költenek róluk, a lép (sötét) asszonyáról viszont csak annyit tudnak, hogy nyári hajnalokon, amikor párolognak a tocsogó rétek, ő kotyvaszt odalenn boszorkánykonyhájában. A mesevilág tehát a tündér- vagy varázslómesék boszorkányvilágának színterére vált, ahol az evilági értékek a visszajára fordulnak (minden nyirkos, hideg és undorító), s kiteljesedik az etikai vétség miatti bűnhődés. A szerző azonban nem áll meg itt, a bűnben való elmerülést szimbolizáló lép világában ugyanis megjelenik az *ördög meg az öreganyja*, akinek a lép asszonya odaajándékozta a lányt. Inge így a Pokolra jut. Itt a dantei leírásnak csak kis szeletét kapjuk, mégis alkalmas a borzadály érzékeltetésére:

„VÉGLÁTHATATLAN CSARNOK VOLT A POKOL; SZÉDÜLT AZ EMBER, HA VÉGINÉZETT RAJTA, SZOMJÚSÁGTÓL TIKKADÓ EMBEREK VÁRTÁK A SZABADULÁST, DE UGYAN VÁRHATTÁK A BOLDOGTALANOK! KÖVÉR PÓKOK FUTKOSTAK KÖZÖTTÜK, ÉS ÖRÖKÉTIG TARTÓ HÁLÓT FONTAK A LÁBUKRA; ERŐS VOLT A HÁLÓ, MINT A LÁNC. INGE ELBORZADVA PILLANTOTT KÖRÜL.”

A gögös lány most gondol bele először abba a hiábavalóságba (*vanitatum vanitas*), hogy tiszta maradt a cipője. Jellemtorzulása azonban megakadályozza bűnbánatát (Örül, hogy nézik, mert szép, és finom a ruhája.) Ezzel a mozzanattal megkezdődik lassú metamorfózisa: kővé mered. Ugyanakkor éhség gyöttri, s nem törhet a kenyérből, amelyen áll. A jelenet a görög mítoszi világban Tantalosz alakját idézi fel, aki saját gyermekeit tálalta fel az isteneknek: az alvilágban aztán örök szomjúság és éhség gyötörte (Tantaloszi kínok).⁷ Kinszenvedése tehát a tetőfokára hág, amikor a páváskodó lányért a felvilágban elerednek az édesanya könnyei. Kevelysége azonban nem enged, pedig újra felvillan a bűnbocsánat lehetősége. Szenvedését súlyosbítja, hogy hallja, mit beszélnek róla a felvilágban. Volt gazdája így összegzik bűnét:

„KEMÉNY SZÍVÚ GONOSZ TEREMTÉS VOLT! LÁBBAL TIPIRTA ISTEN ADOMÁNYÁT, NEM BECSÜLTE MEG; HOSSZÚ LESZ A BŰNHÖDÉSE.”

Inge tehát az *isteni és a természeti törvény (phüszisz)* ellen vétett, etikai vétsége tehát nemcsak az emberi (humanitas), hanem az isteni parancs megszegése is.

Története szóbeszéddé s példázattá válik: dalt is költenek róla: „A páváskodó lány, aki a kenyérré hágott, mert féltette kényes cipellőjét.” Büntetése lassan beteljesedik: kőszoborrá válik csakúgy, mint fájalmában Niobé.

A történetben helyet kap a szájalom is. Egy kislány, hallva Inge történetét, sírva fakad, s megszánja a szenvedőt. Kínjait és bűnhődését azonban nem enyhítheti.

3.3. A bűn feloldása: a végtelen szeretet eszménye

A történet harmadik része a bűnnel és annak megváltásával foglalkozik. Az idő és időtlenség kettősségével vezeti be ezt a részt az író. A hajdani leányka, aki egyedülként szívből (kemény szív – jó szív) megsajnálta Ingét, éppen most hanyatlik a halálba. A lány története jut eszébe, és saját élete, hátha ő is lábbal taposta a kenyeret, hátha ő sem volt jobb a gonosz lánynál. Magára veszi hát a gonosz lány bűnét, mint ahogy Jézus az emberiségét, s halálával megváltja őt a pokol kínjaitól: „Az elszállni készülő lélek végtelen szeretete győzött a poklok kínjain” – írja Andersen. Mi lehet hát a megváltás? Az egyetemes szeretetbe vetett hit etikai normája. Ez szabadíthatja csak meg kő-lététől az embert.

A harmadik részben tehát egy újabb metamorfózissal – a kőszoborból egy szürke tollú kismadár (veréb) születik – ismét a felvilágban találjuk magunkat. A *pszükhé* újjászületésének lehetünk itt tanúi. Az Alvilágban (Vergiliusnál) az ezer esztendeig szenvedő (várakozó) *lélek*

⁷ Miközben kikötötték, szájához finom falatok közelítettek, de mire beleharapott volna, eltűntek. A patak vize is már majdnem a szájáig ért, amikor az hirtelen lepadt. L. Robert GRAVES: *Görög mítoszok*, Európa, Bp., 1985. 140–142.

újjászületik: egy *szürke tollú kismadár* (veréb) képében kel új életre. Micsoda változás! A páváskodó lány helyett a *szürke madár* jelenik meg, aki a természetnek kiszolgáltatója: „FÉLT, RESZKETTETT MINDENTŐL, AMI KÖRÜLVETTE, ÉS SZÉGYELLTE MAGÁT MINDEN TEREMTETT LÉLEK ELŐTT. KERESETT IS NAGY SIETVE BÚVÓHELYET A FAL SÖTÉT KIS SZÖGLETÉBEN.” A megszabaduló lélek, a szürke madár már nem önmagára figyel, nem önnön szépsége, cicomája köti le, hiszen *szürkének* determinált, hanem környezete, melyet igen szépnek talál. Örül a szabadságnak és a természet szépségének, és még önnön szürkességét is szépnek látja. Dalra szeretne fakadni, mint a fülemüle és a rigó, de hangja erre alkalmatlan. A természet azonban megérti gyermekének néma szavát is.

„DE A TERMÉSZET, AMELY MÉG A BOGARAK NÉMA HÁLAADÁSÁT IS ÉRTI, MEGHALLOTTA A SZÜRKE KISMADÁR EL NEM ÉNEKELT ÉNEKÉT IS.”

A *phüszisz* törvénye győzedelmeskedik tehát: Mindannyian a természet részei vagyunk, s annak törvényeivel ellentétes erkölcsi magatartás bűnhöz vezet. A világ boldogsága így nem a külsőségekben keresendő – hangzik el a történet erkölcsi üzenete.

Egy újabb történet bontakozik tehát ki: a szürke verébé, aki a világban elesett, gyenge. Találkozik azonban az emberi jósággal. Karácsonyeste van, s a parasztember még az ég madarairól is gondoskodik: egy karóra zabot kötöz, hadd lakomázzanak az örömnepen. Jó cselekedetet művel tehát, amely a kis szürke madár szívében is örömet kelt. E jó cselekedet kelti életre hangját, csiripel, s ezt arra használja, hogy társainak jelt adjon az élelemszerzésről („Összecsiripelte éhes társait, hogy azok is jóllakhassanak.”) Annyi morzsát szedeget össze, hogy kitelnék belőle már az a kenyér is, melyre a kevély Inge ráhágott. Jó cselekedete újabb metamorfózis eredményez: szürke szárnyai helyett hófehér szárnyak nőnek. A megtisztulás, az erkölcsi váltás, a megrajzolt erkölcsi norma beteljesítésének igénye tehát most teljesedik be. Emberként nem teljesítette az etikai normát, a mese jellegének és jelentésének értelmében állat-léte formálja meg az ÉTHOSZt, a tudatos jó választását. Léte a végtelenségbe merül: a tündöklő Nap felé tartva tűnik el az öröklétben, hátrahagyva a kevélység, a gög, a magamutogatás elutasítandó magatartását, s hitet téve a jóság, a szerénység örök etikai normája előtt, mely a természet örök parancsa is.

Befejezés

A történet etikai megalapozottsága kézenfekvő. Oly tanmesét olvasunk, ahol a természet törvényeit több szinten megsértő egyennek bűnhődnie kell, majd egy másik létben formálhatja meg ethoszát. Emberi jóság és az emberi gonoszság régi dichotómiája van jelen a történetben. A mese formai és műfaji szabályai szerint a jóságnak kell győzedelmeskedni, hiszen – ahogy az antik költők is megfogalmazták s a keresztény kultúrkörben is alapvető igazságként szolgál – a *humanitas* egyben megbocsátást (*pietas*) is jelent. Inge *inhumanitása*, nem az elfogadott emberi viselkedési normák (kenyérre hág) szerinti viselkedése okozza vesztét és pokolbéli büntetését, mely jellemét nem változtatja meg: ugyanolyan fennhéjázó és makacs marad. Az emberi szájalom, a könnyek azonban feloldják szívének keménységét, s majd madárként, egy másik létben jellemzi csak a szív érzékenysége és boldogsága.

A mesében az idő és az időtlenség (*kronosz* és a *kairosz*) etikai alapvetése is megjelenik. Nemcsak az egyén pillanatnyi etikai normaszegése áll tehát a mű középpontjában, hanem az örökérvényű normák iránti emberi elkötelezettség követelménye is. A mitológiák szintjén pedig a *bőség*, *gög* (*hübrisz*), *bűn* és *bűnhődés* viszonyaira épül, mely eleve magában hordozza az erkölcsi normaszegést. A *hübrisz* fenségének póri megtestesítője a szegény lány (Inge), aki az alázat helyett általános érvényű ethoszának ellenkezőjét teszi.

A bűn következménye, hogy kövé mered, s a pokol tantaloszi kínjait (az örök éhséget) kell elszenvednie. Etikai vétsége így válik időtlenné, s metamorfózisában szürke verébként éli

meg újra a világot. Így kevélységét levetkezve talál rá a helyes etikai normára: a másokon való segítség alapelveire.

Befejezésként az etikai tartalomra vonatkozóan meg kell említenünk még a mítosz és a mese viszonylatát. Manapság egyre inkább terjed a mesekutatásban és a meseértelmező felfogásban a mese mitikus értelmének, illetve a mese és a mítosz viszonyának a keresése. Azt mondhatjuk, hogy a mítosz a nagyobb közösségre, népre, nemzetre kivetített etikai normákat tartalmaz, míg a mese etikai tartalma a nagy mitikus rendszereket lebontva és egy kisebb közösségre, illetve annak értékrendjére vonatkoztatva jelenik meg.

Látjuk (és láttuk) az anderseni mesének is a nagy mitikus rendszerekhez való vonzódását, illetve azok vulgarizált megjelenését. Főszereplője ugyanis a gögös lány, kit a hübrisz vezérel, ezért sérti meg az etika normáját. Pokolbéli szenvedése Tantalosz szenvedéstörténetét idézi, kövé válása Niobé történetére emlékeztet. (Egyébként ő is gögjiének köszönhette pusztulását.) Metamorfózisa egészen ovidiusi, pokolbéli alászállása pedig az antik és a keresztény mitológia szenvedéseit idézi. A szív szava romantikus irányba hajtja a történetet, mely az antik és keresztény felfogásra is jellemző fénnel való egyesülésben nyer örök életet.

IRODALOM

DANTE *Összes művei*, szerk.: KARDOS Tibor, Magyar Helikon, Bp., 1962.

GRAVES: *Görög mítoszok*, Európa, Bp., 1985.

Hans Christian Andersen meséi, ford.: RAB Zsuzsa, Szukits Könyvkiadó, Szeged, 2008.

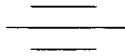
HÁRSING László: *Bevezetés az etikába*. Bíbor Kiadó, Bp., 1999.

HELLER Ágnes: *Általános etika*. Cserépválvi, Bp., 1994.

KRÉMER Sándor: *Etikai alapvetés*. JATEPress, Szeged, 2004.

NYÍRI Tamás: *Alapvető etika*. Szent István Társulat, Bp., 1994.

SIMON Ferenc: *Az erkölcsi értékeszme története. Axio-ontológiai vázlatok az etika történetéből*. Veszprém, 1999.

TUZA TIBOR

romológus és romapedagógus

Debrecen

Mit vár el a szülő...?

Egy Hajdú-Bihar megyei kisvárosban helyzetelemzést végeztünk esélyegyenlőségi program készítéséhez. Ennek része volt a reprezentatív kérdőíves felmérés a szülők és a helybeli civil szervezetek vezetői körében. Válaszolt a szülők tíz százaléka és a civil szervezetek vezetőinek fele. Kérdéseink között szerepelt az is, hogy a válaszadó mit vár el az óvodától, az általános iskolától és a középiskolától. Az elvárások legjellemzőbb és leggyakoribb megfogalmazásai az alábbiak voltak.

Elvárások az óvodától

A szülők elvárásai:

Tiszta, rendezett környezetet várok el. A gyerekek életkorának, fejlettségének megfelelően biztosítsa a fejlődéshez szükséges személyi és tárgyi feltételeket.